

**THEORETICAL BASES OF ECOTOURISM AND EXAMPLES OF POTENTIAL
ECOTOURISM DESTINATIONS IN SERBIA**

MIRJANA GAJIĆ*¹, MILICA CVETANOVIĆ**¹

¹*University of Belgrade - Faculty of Geography, Studentski trg 3/3, Belgrade, Serbia*

¹*PhD student - University of Belgrade Faculty of Geography, Studentski trg 3/3, Belgrade, Serbia*

Abstract: Environmental protection is one of the most pressing issues of today. Preventing the degradation of ecosystem and the planning of its protection is made from different spheres and at different ways. Tourism, that is, ecotourism as a sustainable type contributes and at the same time stimulates sustainable development through the theoretical bases and practical activity. Ecotourism aims to promote tourism trends and visits of unique natural areas, but limited and sustainable. Revenues from ecotourism are used for appropriate monitoring of space and have a positive effect on the economic stability of local population. In recent time ecotourism has had a broader meaning as it is often associated with similar responsible tourism trends. The authors of the paper have pointed to the theoretical bases, the defining of concept and origins of ecological and sustainable tourism trends, the modern development of ecotourism in the world, as well as the regions and zones in Serbia to which the development of this type of tourism would be significant in terms of sustainable development.

Keywords: ecotourism, sustainable development, environmental protection, national parks, Serbia

Introduction

The modern world is faced with a growing problem in the history of mankind - environmental degradation. This process leads to many negative consequences the resolution of which has constantly been imposed as the primary one. Despite large number of activities that attempt to prevent the degradation and repair the condition of the natural environment in already degraded areas, the world is still facing and struggling with this problem.

Sustainable development implies a balanced economic, social and cultural development without compromising the environment, which will enable future generations to develop on the same level or higher as the present generations. The concept of sustainable development gained its affirmation at the United Nations Conference on Environment and Development in Rio de Janeiro in 1992 (Jovičić, D., 2010). The problem referring to the environment is one of the elements that constitute the framework of sustainable development strategy.

As tourism has a great role in the world economy, in the framework of sustainable development there is the concept of sustainable tourism which has minimal impact on the environment and culture of the local population, and on the other hand ensures the economic stability and affects the protection of tourist resources. In the framework of sustainable tourism, several types of tourism are developed of which the most developed are ecotourism, rural tourism, cultural tourism, adventure tourism and similar forms.

---

* mir.gajic@gmail.com

**mimacvetanovic@gmail.com

The paper is result of the research project 176008, financed by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.

Methodology

All the more current activities related to ecotourism, put it in the main form of tourist movement in the world. The complexity of the subject matter of research required a multi-disciplinary approach and methodology used general (analysis, synthesis) and specific research methods. Special importance is given to geographical and ecological method of direct observation and space components, thus creating conditions for systematization and generalization related to ecotourism. Considering the aim of the paper, and by observing the development of ecotourism and research that has been conducted by different authors identify the reasons for the necessity of development ecotourism and its dominance in this industry, we started from the following hypothesis:

- Ecotourism is one of the leading forms of tourism of today.
- Ecotourism is one of the ways of reducing environmental degradation.
- Ecotourism can be part of a successful regional development of a specific territory.

By applying the methods of comparative analysis will compare the level of development of ecotourism in Serbia and neighboring Croatia. The goal is to get through certain cases, study the possibilities of ecotourism development and shows potential destinations in Serbia. Destinations are allocated based on the significant natural and anthropogenic resources insufficiently presented and valued for the purpose of ecotourism.

In this paper we used the SWOT and PESTEL methods in the example of Serbia in order to become aware of precisely realistic chances of developing ecotourism in our country.

Concept and beginnings of the development of ecotourism

People have always gone out of their permanent residence for different reasons, but many of these travels can be considered the beginnings of tourism trends. The protection of nature, as a social activity, had its gradual development from individual forms of protection of exotic and rare animal species and especially valuable parts of nature, predominantly conservation character, to the present complex forms of the protection of nature. In the Statute of the International Union for Conservation of Nature, almost since 1956, the nature protection is defined as protection of wildlife, human environment and resources which are the basis of human civilization, and it is highlighted that the protection of the entire nature - soil, water, vegetation, preserved wildlife and all regions in general - is of vital importance to economic, health, scientific and cultural purposes, and the natural beauties are one of the most important sources of human inspiration and necessary basis for recreational purposes (Jovičić, D., 2008).

The basis of ecotourism, visits to protected areas in order to be informed about the natural environment, can be connected with the foundation of the first national park. It is the National Park "Yellowstone", founded in America in 1872. It spreads on the territory of three federal west American states: Wyoming, Montana and Idaho. People come to this park to learn about the diversity of nature: the contrast between forested and desert landscapes, geysers, waterfalls, etc. The area of the island Angso in Sweden was declared the first national park in Europe in 1909, and in Serbia it was the National Park "Fruška Gora", declared in 1960. The awakening of awareness among people about preserving these landscapes and also other unprotected zones of unique nature starts with the beginning of the establishment of national parks. Thus over time other, lower forms of protection of natural areas occur. In Serbia they are: natural parks, landscapes of outstanding features, special nature reserves and natural monuments. Nowadays, due to the high population growth in the cities and the high level of pollution in urban areas, there is an increasing

tourist demand for preserved natural wholes out of the cities. This is why ecotourism has been one of the leading forms of tourism of today, and the aim is to remain so.

Many theorists of tourism, including Laarman & Durst (1987), Knickel K. (1990), Hawkins D. (1994), Bramwell B. (1994), Clark J.R.A. (1997), Ploeg J.D. (2000), Eagles, P. & McCool, S. (2002), Derek H. & Greg R. (2002), Hall D. (2005), Lane B. (2005) and others, dealt with terminological issues and substantive entries of the term tourism. The largest number of debates and scientific discussions related to the definition of the very concept of ecotourism. The International Ecotourism Society (TIES) was founded in 1990, and the same year it gave the most general definition of ecotourism by which it is defined as "responsible travel to natural areas that conserves the environment and improves the well-being of local people".²

One of the first definitions of ecotourism was given by the Mexican architect Caballos Lascaurin - "Ecotourism is a journey into the relatively untouched and unspoiled natural areas with specific goals such as learning, enjoyment and admiration of the environment, plants and animals, as well as former and existing cultural heritage of a given area"(Svržnjak, K. et al., 2014).

Authors Laarman and Durst (1987) see ecotourism as "natural tourist movements that tourists realize by visiting destinations, combining three main reasons for the visit - education, recreation and adventure". Hawkins (1994) states that the internationalization of environmental problems and also the desire of many tourists from developed countries to those forms of tourism that are based on natural attractions have been the primary factor that contributes to the accelerated development of ecotourism.

According to the World Tourism Organization (UNWTO) ecotourism consists of "all nature-based forms of tourism in which the main motivation of the tourists is the observation and appreciation of nature as well as the traditional cultures prevailing in natural areas".³

Ecotourism is tourism where emphasis is placed on the stay of tourists in the natural and unpolluted environment, especially in areas with a certain type of protection (national parks) (Vukonić, B. and Čavlek, N., 2001).

Ecotourism is gaining in importance during the 1970s, and over the next decade it is particularly spoken on the sustainable development in details. After establishment of the International Tourism Association, at the United Nations Conference in Rio de Janeiro (1992), the Governments of 178 countries have signed several environmental initiatives including the Agenda 21. It is a comprehensive plan of action that should be taken globally, nationally and locally by organizations of the United Nations and the Governments in any field in which there is a human impact on the environment. The United Nations declared the year 2002 as the International Year of Ecotourism and the World Ecotourism Summit was held the same year in Quebec, which brought together some 1,200 participants from around the world (Hansen, A., 2007).

Ecotourism is often compared with other similar forms of tourism. Such approach is justified because some of the basic principles of ecotourism are consistent with the principles of other forms of tourism. However, ecotourism has unique dissimilarities. Ecotourism is connected with nature, culture and life in nature and adventure tourism and can be described as a subcategory of recreational and cultural tourism, as a form of tourism that can be practiced on farms and in the wild and that contains adventurous stay in nature (Bjork, P., 2007). It has broad implications for the international tourism and bringing closer

---

² www.ecotourism.org

³ www.unwto.org

preserved natural areas to tourists. This form of tourism has a major impact on economic activity of local communities (Eagles, P. & McCool, S., 2002).

Table 1. Development of ecotourism (based on the concept, not on the technology) during the XX and XXI century

in the 1970s	It gets out of the global environmental movement
in the 1990's	The fastest growing sector in the tourism industry (20%-34% per year)
in 2000	Revenues from ecotourism are 156 billion dollars
in 2002	The United Nations declared the International Year of Ecotourism
Today	Almost every country that is involved in tourism also promotes ecotourism

Source: Honey, M., 2010

The basic principles of ecotourism according to The International Ecotourism Society are⁴:

- minimizing negative impacts on nature and culture,
- educating tourists about the importance of environmental protection,
- emphasizing the importance of responsible business, which is conducted in cooperation with local authorities and population in order to meet local needs and creating benefits of environmental protection,
- aspiration for maximizing the economic benefits for the receptive areas, particularly for people living in natural and protected areas and in their vicinity,
- aspiration that tourism development does not exceed the social and the natural limits of acceptable changes,
- reliance on infrastructure that has been developed in accordance with the environment, minimizing the use of fossil fuels, conservation of local flora and fauna and the integration in the natural and cultural environment.

The principles of ecotourism include *minimizing negative impacts*, which include: maintenance of ecological balance, the acceptance of tourism development, ecological transport as an alternative. Also, it is important to involve *local actors* in all processes: to involve local communities and provide employment for local residents.

Ecotourism in many ways can be identified with rural tourism, even in principles. The basic principles of sustainable rural tourism are ecological, social, cultural and economic. **Ecological principle** means respecting the natural diversity of destination with the ecological balance in the area. **Social principle** is based on the setting to protect cultural diversity and local community through the development of tourism and prevent the development of those forms of tourism that distort sustainability. **Cultural principle** emphasizes the authenticity of the culture and heritage of the place where it is necessary to avoid uniformity that is becoming increasingly common in the tourist industry. **Economic principle** is based on encouraging employment opportunities for the prevention and mitigation of the most frequently expressed unfavourable demographic processes in rural areas, on stimulating traditional occupations and the promotion and sale of local products (Gajić, M. et al., 2013).

Therefore, in ecotourism it is important to affect the welfare of local community and the environmental protection. This means that there must be economic benefit from this form of tourism movement in the form of employment of the population and other opportunities for realizing revenues. The money should be used for the preservation and management of natural and protected zones. Awakening public awareness and education of the population are also extremely important with regard to the importance of protecting the natural and cultural resources.

It is important to emphasize that an average ecotourist is independent and educated more than other tourists (Honey, M., 2010). This speaks why protected areas managed to be preserved. They are visited by environmentally conscious tourists who know the

⁴ www.ecotourism.org

consequences of environmental degradation. Ecotourists are persons sensitive with regard to protection of the environment, mostly highly educated, and the biggest motivation for new journeys to them is a joy and spending time outdoors and exploring new destinations and the possibility of staying in traditionally accommodations. Ecotourist or responsible tourist is a new kind of traveller who wants to experience new experiences by participating in the lifestyle of the place he is visiting (Ćurić, K., 2010).

Tourists can do different activities within the ecotourism movements. Besides recreation as walking and hiking, they meet individually or by guides with natural and anthropogenic motives of the areas, observe birds and other animals, become familiar with the culture and customs of the local population, consume and buy their products such as food and beverages, souvenirs made in shops of local craftsmen, homemade natural cosmetics, dried plants from which teas are made, etc. Also, they themselves can, if allowed, collect certain plants, such as herbs or forest fruit. Tourists can move through protected areas by means of transportation, but primarily those that have a minimal impact on the environment (electric cars, bicycles, boats, electric ships, etc.). Therefore, ecotourism is a combination of recreation, learning and socialization.

The modern development of ecotourism

At the present time, when the issue of environmental protection is one of the key topics in the world, ecotourism is gaining in importance more than ever. More types of tourism begin to be identified with ecotourism: rural tourism, coastal tourism, mountain tourism, spa tourism, as well as some of the newer forms such as adventure tourism and geotourism.

Visits to national parks are still present in the world, and areas under this form of protection are larger and larger. For example, in the UK there are twenty national parks and ecotourism is the leading form of tourism on the island. The so-called Green Tourism Business Scheme was made, backed by companies that meet high standards when it comes to protecting the environment.⁵

Brazil, the fifth largest country in the world, represents a significant ecotourism destination. The greatest advantage of Brazil when it comes to the development of ecotourism is certainly the Amazon River with a huge expanse of the rainforests. The largest wetland in the world - Pantanal is also located in Brazil, and it is home to a large number of exotic species. In the south and southeast of the country pampas are spreading as well as the vast tropical savanna and ecoregion of Brazil - Cerrado. When it comes to this South American country, the Iguazu Falls must be mentioned, which lies on the border between Brazil and Argentina.

Kenya is one of the most economically stable countries in Africa thanks to tourism. It is known for its national parks and other protected natural areas due which ecotourism has been the leading form of tourist movement in this country. From safari visits, observations and swimming with dolphins and turtles to the discoveries of unique natural landscapes, Kenya is justified by one of the leading ecotourism destinations in the world.

Galapagos island group was celebrated by Charles Darwin because during his stay on these islands he developed his theory of evolution. The trademark of Galapagos is a giant tortoise, and the islands have been known for several species of iguanas and other exotic and endemic species.

---

⁵ www.green-tourism.com

The leading ecotourism countries in the world are: Costa Rica, Australia, Ecuador (Galapagos Islands), Kenya, Tanzania and the United States. Some of tourist slogans of the countries where ecotourism is dominant are:

Belize: "Mother Nature's Best Kept Secret"

Costa Rica: "No Artificial Ingredients"

Ecuador: "Life at its Purest"

Guatemala: "Soul of the Earth"

Indonesia: "Ultimate in Diversity"

Tanzania: "The Land of Kilimanjaro and Zanzibar" (Honey, M., 2010)

In Montenegro climate has a strong impact on the organization of tourism. It is also the cause and effect of tourism trends and planning of tourism throughout the year (Joksimović, M. et al., 2013). Therefore, tourism is planned in detail and in the area of national parks of especially Biogradska Gora and Skadar Lake. Skadar Lake is famous for its bird watching opportunities (declared a Ramsar area and IBA - Important Bird Area). Ecological forms of tourism are more and more present in this country.

Comparative analysis of the development of ecotourism in Serbia and Croatia

The Republic of Serbia and the Republic of Croatia are two neighbouring countries that differ in many ways. Exactly because of that a comparison was made between them in terms of environmental protection and organizing ecotourism since Croatia can serve Serbia as the closest and most obvious example of a well-organized ecotourism.

The basis for the development of ecotourism in Serbia is a solid number of protected natural assets: five national parks, five Ramsar sites, one biosphere reserve, 120 nature reserves and 20 nature parks, 16 landscapes of outstanding features, about 470 natural monuments and numerous protected plant and animal species. But this is only 5.86% of the total territory of the country, which puts Serbia among the European countries with a small portion of the natural area under protection.⁶ Most of these areas are located in attractive anthropogenic environment, which confirms the fact that Serbia can be a significant ecotourism destination. However, it is not enough. In first place, the environmental awareness of the entire population of Serbia is still not satisfactory. A large number of people are not familiar with all the negative consequences of environmental degradation, and is therefore more difficult to educate the public on the possibilities of better and healthier life, as well as the economic development of the country if the ecotourism has become the leading type of tourism in Serbia. Thus, the main limitations of ecotourism development in Serbia are insufficient education of the population, non-functional legal frameworks, insufficient marketing, lack of adequate resources for the regulation of ecotourism destinations and adapted infrastructure in them.

The Republic of Croatia, although smaller by area than Serbia, has a higher percentage of protected areas (8.58% of the total territory). The number of tourists visiting Croatia is far higher than the annual number of tourists in Serbia. The main advantage of Croatia is certainly the Adriatic coast, but due to the excessive number of tourists that has led to environmental degradation, this country also directed tourism development towards its national parks in the interior, among which the most visited is the national park "Plitvice Lakes". This is the first national park in this country, and since 1979 it has been on the list of World Natural Heritage. On the territory of the park there are four ecotourist routes of different lengths and content (Cvetanović, M., 2015).

---

⁶ www.zzps.rs

In recent years, Croatia has been visited by increasing number of tourists from ecologically well-organized countries like Japan, Germany, Austria, Sweden and other countries. These visitors can exactly be characterized as ecotourists, they are environmentally conscious and want to contribute to the conservation of natural areas outside of their home countries, but also to get acquainted with the beauties and rarities. Also, there are tourists who link the stay in the national parks of Croatia with staying on the coast. However, due to going to the parks, their stay on the coast is shortened in relation to the stay before the "revival" of some national parks. This contributes to a smaller impact of man on the environment of the coast.

In Croatia there is a trend of linking ecotourism with other forms of tourism. Pedestrian and bike paths, cultural and historical monuments are fixed up, abandoned villages and houses are rebuilt in the traditional way and used as holiday homes, the old crafts and customs enliven, etc. (Svržnjak, K. et al., 2014). One of the reasons for the development of ecotourism in Croatia is well designed marketing. This implies the importance of knowing the profile of ecotourists. Generally, Croatia is one of the more responsible countries in Europe when it comes to the environmental protection because it is recognized in time that this can lead to sustainable development. Unlike this country, in Serbia over the years appropriate environmental campaigns has not been led and citizens are not sufficiently educated about the importance of environmental protection and the situation in some parts of Serbia (especially central) is alarming.

Possibilities for the development of ecotourism in Serbia

In Serbia, the development of tourism is rather unenviable. Small investments in tourism and perennial promotion of the same tourist centres are increasingly threatening by the negative effects of tourism, and many can already be seen. Due to high traffic, there has been a degradation of mountains like Kopaonik and Zlatibor and spas like Vrnjačka Banja and Sokobanja.

The development of ecotourism in Serbia is still in the initial phase. The reason lies in a lack of motivation of both direct carriers of offer in this form of circulation and intermediaries (travel agencies), primarily due to low profitability (Milivojević, J. et al., 2006).

The lack of legislation in Serbia has been the deficiency of horizontal coordination of laws and the lack of norms by which land and its natural features are preserved and governed as an ecological whole (Stojkov, B. and Pantić, M., 2007).

It is interesting that areas suitable for the development of ecotourism in Serbia are located in the poorest areas of the country (such as Vlasina in southeast Serbia, economically weakest part of the country). Development of ecotourism in these areas would significantly contribute to the economic stability of local communities, intensive protection of natural landscapes, but also the arrangement of neglected monuments.

The development of ecotourism in the area of Landscape of outstanding features "Vlasina" has been planned for years, but no project has been fully realised. The lack of infrastructure and superstructure still represents the largest problem. Vlasina with Krajište is planning defined as a tourist whole owing to its natural values and capacities. The region as a whole includes Ostrožub, Čemernik, Vardenik, Dukat, Kozjak, Jerma gorge, Vlasina Lake, the settlements in an environment to Prohor Pčinjski and Poganovo monasteries and Zvanačka Banja spa. Vlasina with Krajište as the first category region represents one of the six priorities for Serbia among the tourist areas along with the Danube River, Prokletije, Stara Planina, Golija and the Upper Danube region (Petrović M. et al., 2012).

The very area of Vlasina plateau is characterized by great natural diversity where the most important motive is Vlasina Lake, the second largest artificial lake in Serbia.

Vlasina is protected as a Landscape of outstanding features. It is on the list of Ramsar sites for which the observation of birds plays an important role in the development of ecotourism, and it is designated for Emerald area (European ecological network for the conservation of wild flora and fauna and their natural habitats in those countries which are not members of the European Union).

Natural resources of Stara Planina can be put into operation for sustainable tourism as well as cultural and historical monuments: "Konak malog Riste" and fortress "Momčilov grad" in Pirot and the Poganovo Monastery - Saint John Theologian and the Monastery of St. George in the village Temska. (Samardžić, I., 2014). Stara Planina is known for its many waterfalls and natural pools formed on the mountain rivers.

National park "Djerdap", due to its geomorphologic, hydrological, biogeographical specificities, but also cultural and historical phenomena, is on the list of potential areas of Serbia that could be nominated for the World Natural Heritage. Also, the Park has been nominated for a biosphere reserve (Man and Biosphere-MAB) and is on the list of the Carpathian regions (according to the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians) (Manojlović, I., 2015).

Special Nature Reserve "Deliblatska peščara" (Deliblato sands) covers the largest area of continental sands in Europe. In the tourism valorisation of Deliblatska peščara, high scores are given to the natural tourism resources, but the cultural assets are certainly significant segment of offer. Peščara is of major importance for Banat, being located between the industrial centres of Pančevo and Zrenjanin, which makes it favourable for relaxation in nature (Pantelić, M. et al., 2012).

In Banat, Vršac Mountains are also particularly important which are located in the basins of the Karaš and the Nera. They reach a height of 671 m at the Gudurički vrh that represents the viewpoint (Stanković, S., 2005). They rise above the town of Vršac, and it is particularly interesting to climb the steep forest paths to Vršac tower at 399 m above sea level, which has recently been completely rebuilt and opened to tourists.

Special Nature Reserve "Zasavica" in northern Mačva is one of the most attractive areas for ecotourism development in Serbia. It was declared the Ramsar area, meaning that it has been of special importance for waterfowl. In June 2003 an unusual wooden structure was opened in Zasavica puddle, a tourist outlook tower (Grčić, Lj., 2004). Within SNR "Zasavica" healthy food is being produced (such as cheese made from donkey's milk), and in the last ten years various opportunities to perform environmental movements have been created.

As the authors Poledica and Stanković (2015) stated, in evaluating the Nature Park Golija, it has been found that this area is extremely rich in natural resources, and in the same area there is a significant number of cultural motifs of which the large number of them is not currently tourist valorised. This is just one of the proofs of centralization of tourism on Kopaonik and Zlatibor, but future spatial and master plans in this area could have a positive effect on the development of ecotourism on Golija given that it is one of the most attractive areas in Serbia.

Special Nature Reserve Upper Danube is the first protected area in Serbia which endeavours to get the European Charter for Sustainable Tourism in protected areas. The controller of the protected areas expects that the status of the Charter will be used as the best tool to achieve ecological, socio-cultural and economic objectives of this destination. In the future it is expected that the entire area is declared the Transboundary UNESCO Biosphere Reserve Mura-Drava-Danube. Given that the international status attracts a large number of tourists, it is expected that arranging and organizing destination contribute to better utilization of tourism resources (Stojanović, V., 2014).

According to the classification of tourist areas of Serbia, Rudnik Mountain is part of the Tourist region of the II Level - Central Zone, tourist region C2 of the national level

with areas of preserved nature and important cultural and historical heritage (together with Takovo, Savinac, Gornja Crnuća, monasteries Vračevšnica and Vujan). This confirms that this mountain with the highest peak of Šumadija (Cvijić's peak, 1,132 m) has great potentials for ecotourism, both natural and anthropogenic, but insufficiently developed tourist infrastructure (Cvetanović, M., 2015).

In the area of Jadar, there are mountains Cer and Gučevo, Banja Koviljača and Banja Badanja spas, cultural and historical places Tršić, Tronoša, Tekeriš and Draginac. Therefore, there are many opportunities for intensive development and promotion of tourism and related activities. Existing resources are concentrated on a small area and provide opportunities for the development of ecotourism. Tourism is a promising industry of Jadar. In this area some four tourist zones are determined in which both natural and anthropogenic motifs are expressed and therefore represent an ideal area for ecotourism movements. The first zone includes Banja Koviljača, Loznica and Tršić with Tronoša monastery. The second zone includes the northern parts of Jadar - mountain Cer, its greenest branch Vidojevica and monastery Čokešina. The third zone includes Tekeriš and Badanja, and the fourth river Drina, which can be singled out as special and complementary tourist zone (Gajić, M. et al., 2012).

SWOT and PESTEL analysis

In the example of Serbia, through the SWOT analysis methods one can see that Serbia does not use its potentials enough and that the authorities do not pay enough attention to the development of tourism in certain areas and adhere to the limited legal frameworks without initiating change for them.⁷

Table 2. SWOT analysis

<i>Strengths</i>	<i>Weaknesses</i>
<ul style="list-style-type: none"> • good traffic position in Europe (connections with the developed North and West Europe) • climatic characteristics suitable for conducting ecotourism movements, especially in the higher areas • tourism has been recognized as an opportunity for sustainable development in Serbia • a large number of mineral springs and spas • a large number of mountains • diverse physical and geographical characteristics of the country (especially geomorphologic and hydrologic) 	<ul style="list-style-type: none"> • small investment in tourism • the lack of an independent ministry for tourism • lack of accommodation capacities in existing and potential tourist areas • insufficient awareness of the population about the importance of tourism for economic development • lack of ecotourism activities and programs in places with adequate resources • constant promotion of a few destinations (such as Kopaonik, Zlatibor, VrnjackaBanja), hence insufficient attention is directed towards other areas with significant natural and anthropogenic motifs
<i>Opportunities</i>	<i>Threats</i>
<ul style="list-style-type: none"> • greater promotion of lakes (Vlasinsko, Zavojnsko, Zaovinsko, Gružansko, Belocrkvanska lakes) • eco-camps for youth • the development of rural tourism, which can be linked to ecotourism • "revival" of abandoned spas and creating ecotourism itineraries connecting with the surrounding mountains, lakes or rivers • environmental actions to clean up riverbeds • learning on the examples of developed ecotourism in the region (Croatia, Hungary, Slovenia) 	<ul style="list-style-type: none"> • non education of population on environmental protection • depopulation of rural areas where there are the greatest ecotourism potentials • limited legal frameworks • high contamination of ecosystems • unstable political situation • ecotourism has not been presented as one of the priorities of economic development • economic crisis • minimal use of foreign languages in tourism promotion

⁷SWOT analysis is a method of strategic management, which displays in a particular case: strengths, weaknesses, opportunities and threats for development.

PESTEL analysis gets deeper into the problem of the development of ecotourism and tourism in general in our country. Economic factors are particularly unfavourable as well as factors of environmental protection.⁸

Table 3. PESTEL analysis

	Advantages	Disadvantages
<i>Political factors</i>	help of certain EU funds in terms of financing the protection of certain areas, finally given the chance to tourism as an important item in the economic development of Serbia	late reaction of the authorities on the importance of tourism development, the minimum investment in potential ecotourism destinations, the unstable political situation in the country, unfavourable political position of Serbia
<i>Economic factors</i>	participation of foreign companies in the financing of specific areas of ecotourism (Coca-Cola Hellenic in 2005 bought the factory "Vlasinka" and since then invested in environmental protection and tourism of Vlasina), the existence of economic and tourism majors in some universities thanks to which future graduates will be able to plan and participate in the economic development of the tourist sites	small state investment in tourism development, the opportunity is not given for small businesses to deal with tourism (in the form of education or in monetary terms as an incentive to begin development work), many decades of economic crisis in the country
<i>Social factors</i>	motivation of the population to work in tourism, a growing number of young people interested in studying tourism	increasingly younger population is leaving rural areas where they can develop ecotourism, misinformation of large number of people about the importance of tourism
<i>Technical and technological factors</i>	major European routes (Corridor X, Corridor VII), solid coverage of telephone and Internet signals, increasing young people's knowledge in the field of internet and technological innovations	poor regional and local roads, as well as the lack of local roads, the lack of Internet and telephone range in remote areas that might become an attractive tourist destination because of its potential as some mountains
<i>Environmental protection</i>	a large number of protected natural areas, a clear and firm position on environmental protection especially among young people involved in it, the organization of environmental actions and camps	insufficient education of the population on environmental protection, particularly among the middle and older generations, unacceptable environmental degradation of urban and rural areas, the pollution of river flows and other water bodies
<i>Legal aspects</i>	the existence of Tourism Act and amendments to the same, as well as the Law on Local Self-Government	insufficiently strict laws on environmental degradation, the lack of interest of legal institutions for certain problems (the latest example is cutting an old oak tree 600 years old for road construction), insufficient protection of the rights of tourists

Conclusion

The bases of ecotourism lie on introducing natural landscapes and bio-geographical and cultural motifs in them. Revenues of tourist movements provide the protection of these areas and zones, while the economic effect is positive, especially for locals. This is the thesis which still needs to be forced if the development of sustainable tourism is planned in the areas of unique natural environment. Based on numerous studies of ecotourism in different areas of the world, it was found that this type of tourist movement has been the most developed in Central and Latin America, Australia and Africa. One of the reasons is the fact that there are stricter rules of movement through protected areas in Europe, so there

⁸ PESTEL analysis is the foundation of strategic planning, and in the case of specific tourist destination one should consider the advantages and disadvantages of political, economic, sociological and technical and technological factors, then the environmental protection (ecosystems) and legal aspects (legislation).

are American and European types of national parks. Also, physical and geographical diversities are one of the main reasons of ecotourism developments in the aforementioned continents. Although it has long been developed, it seems that ecotourism has never been more topical than in this moment. Large number of meetings is held around the world as to argue about the significance of this kind of movement, so it can be concluded that ecotourism is the most important form of tourism in the framework of sustainable development. The hypotheses presented at the beginning of the paper, after the presented data and facts, can be characterized as correct. In the examples of different countries, it is noted that ecotourism is one of the most profitable and leading forms of tourism today. Nevertheless, we must not stop with its further development because ecotourism is one of the ways of reducing the consequences of some negative phenomena and processes, which are in the first place the protection of ecosystems and poverty. Ecotourism is necessary to further plan, innovate and facilitate its development in the underdeveloped parts of the world. Due to quality of life of future generations, it should be planned in the long run.

References

- Bramwell, B. (1994). Special Issue: Rural Tourism and Sustainable Rural Development, *Journal of Sustainable Tourism*, vol. 2, Issue 1-2.
- Bjork, P. (2007). Definition paradox: From concept to definition. In *Critical issues in ecotourism: Understanding a complex tourism phenomenon*. London: Elsevier Ltd.
- Вуконић, Б. и Чавлек, Н. (2001). *Ријечник туризма*. Загреб: Масмедиа.
- Гајић, М., Вујадиновић, С. и Шабић, Д. (2013). Рурални туризам и одрживи развој. Зборник радова Географског друштва Републике Српске, Бања Лука, стр. 381-388 (Научни скуп „СРПСКИ ЕТНО-НАЦИОНАЛНИ ПРОСТОР“ поводом јубилеја – 20 година Географског друштва РС, Бања Лука)
- Гајић, М., Вујадиновић, С., Шабић, Д., Милинчић, М. (2012). *Јадар – географске промене, регионална диференцијација и перспективе развоја*. Београд: Српско географско друштво.
- Грчић, Љ. (2004). Специјални резерват природе „Засавица“ на северу Мачве. *Земља и људи*, св. 54, стр. 35-42
- Derek, H. & Greg, R. (2002). *Tourism and sustainable community development*. Routledge.
- Eagles, P. & McCool, S. (2002). *Tourism in National parks and protected areas – planing and management*. Oxfordshire: Cabi publishing
- Јовичић, Д. (2010). *Туризам и животна средина*. Београд: Тон Плус
- Јовичић, Д. (2008). *Увод у туризмологију и туристичку географију*. Београд: Тон Плус
- Јоксимовић, М., Гајић, М. и Голић, Р. (2013). Туристички климатски индекс у валоризацији климе туристичких центара Црне Горе. *Гласник Српског географског друштва*, 93(1), 27-34.
- Laarman, J. & Durst, B. (1987). *Nature travel and tropical forests*. Raleigh: North Carolina State University
- Lane, B. (2005). Sustainable Rural Tourism Strategies: A Tool for Development and Conservation, *Interamerican Journal of Environment and Tourism*, Vol. 1, No 1.
- Clark, J.R.A. et al. (1997). Conceptualising the evolution of the European Union's agri-environment policy: a discourse approach. *Environment and Planning*, a 29, pp 1869–188.
- Манојловић, И. (2015). Заштита простора у функцији одрживог развоја туризма Тимочке крајине. У *Зборник радова младих истраживача „Планска и нормативна заштита простора и животне средине“*. Београд: АППС, Београд: Географски факултет, Суботица: ЈП Завод за урбанизам града Суботице
- Миливојевић, Ј., Кањевац Миловановић, К. и Кокић Арсић, А. (2006). Екотуризам – заблуде, ограничења, могућности. У *Зборник радова „Прва национална конференција о квалитету живота“*. Крагујевац: Асоцијација за квалитет и стандардизацију Србије
- Миљановић, Д. (2006). Нека питања интегрисања еколошке проблематике у стратегије одрживог развоја. *Гласник Српског географског друштва*, 86(2), 207-222.
- Пантелић, М., Станковић, И., и Пурић – Самарџија, Ј. (2012). Развој екотуризма на простору Специјалног резервата природе „Делиблатска пешчара“. *Зборник радова Департамента за географију, туризам и хотелијерство, ПМФ у Новом Саду*, 41, 235-247.
- Петровић, М., Ђорђевић, Ј., Јовичић, А., Марковић, Ј., Лешчешан, И. (2012). Туризам и просторно планирање: студија случаја Власинско језеро. *Зборник радова Департамента за географију, туризам и хотелијерство, ПМФ у Новом Саду*, 41, 192-209.

- Поледица, Б., Станковић, С. (2015). Геоеколошко вредновање Парка природе Голија. У *Зборник радова младих истраживача „Планска и нормативна заштита простора и животне средине“*. Београд: АППС, Београд: Географски факултет, Суботица: ЈП Завод за урбанизам града Суботице
- Ploeg, J.D. at all(2000). Rural Development:FromPractices And Policies towards Theory, *Sociologia Ruralis*, vol.40, no 4.
- Самарџић, И. (2014). Ограничење развоја планских и алтернативних облика туризма на простору Парка природе и туристичке регије „Стара планина“. *Гласник Српског географског друштва*, 94(2), 24-30.
- Свржњак, К., Кантар, С., Јерчиновић, С., Гајдић, Д. (2014). Могућности развоја екотуризма у Копривничко-крижевачкој жупанији. Пројекат *Understanding and educating of ecotourism through cross-border cooperation*. Крижевци: Високо господарско училиште
- Станковић, С., (2005). Заштићена природна добра Војводине. *Земља и људи*, св.55, стр. 19-30
- Стојков, Б. и Панџић, М. (2007). Просторно планирање и проблеми одрживе употребе земљишта. У *Зборник радова „Први конгрес српских географа“*. Београд: Српско географско друштво
- Стојановић, В. (2014). Стратегија одрживог туризма у Специјалном резервату природе Горње Подунавље. Сомбор: СРП Горње Подунавље
- Ђурић, К. (2010). Промишљање развоја екотуризма и еколошке пољопривреде. *Практични менаџмент*, 1 (1), 98-100.
- Hansen, A. (2007). The Ecotourism industry and the sustainble tourism eco.certification program (STEP). San Diego: University of Californica, School of international relations and pacific studies.
- Hawkins, D. (1994). Ecotourism: oportunities for developing countries. In *Global Tourism*, edited by Theobald William, 261-73. Oxford: Butterworth-Heinemann
- Hall, D., Kirkpatrick I. (2005). Rural tourism and sustainable business, An imprint of MultilingualMatters Ltd, str. 180 - 181, Toronto.
- Honey, M. (2010). The Ecotourism "revolution": origins, growth, trends. *APEC Ecotourism conference*.Sendai: Center for responsible travel (CREST)
- Цветановић, М. (2015). Природне карактеристике планине Рудник као фактори развоја одрживих типова туризма. *ХиТ менаџмент, часопис за менаџмент у хотелијерству и туризму*, 3 (2), 17-24.
- Цветановић, М. (2015). Заштита природе у Националном парку „Плитвичка језера“ и могућности развоја одрживих типова туризма. У *Зборник радова младих истраживача „Планска и нормативна заштита простора и животне средине“*. Београд: АППС, Београд: Географски факултет, Суботица: ЈП Завод за урбанизам града Суботице
- <http://www.green-tourism.com>
- <http://www.ecotourism.org>
- <http://www.unwto.org>
- <http://www.zzps.rs>

ТЕОРИЈСКЕ ОСНОВЕ ЕКОТУРИЗМА И ПРИМЕРИ ПОТЕНЦИЈАЛНИХ ЕКОТУРИСТИЧКИХ ДЕСТИНАЦИЈА У СРБИЈИ

МИРЈАНА ГАЈИЋ*¹, МИЛИЦА ЦВЕТАНОВИЋ**¹

¹Универзитет у Београду – Географски факултет, Студентски трг 3/3, Београд, Србија

¹Докторанд - Универзитет у Београду – Географски факултет, Студентски трг 3/3, Београд, Србија

Сажетак: Заштита животне средине представља једну од најактуелнијих тема данашњице. Спречавање деградације екосистема и планирање његове заштите врши се из различитих сфера и на различите начине. Туризам, односно екотуризам као одрживи тип, кроз теоријске основе и практичну делатност даје допринос и уједно стимулише одрживи развој. Екотуризам има за циљ да промовише туристичка кретања и посете јединственим природним подручјима, али ограничено и одрживо. Приходи од екотуризма користе се за одговарајући мониторинг простора и имају позитиван ефекат и на економску стабилност локалног становништва. Екотуризам у последње време добија све шире значење јер се за њега често везују слична одговорна туристичка кретања. Аутори у раду указују на теоријске основе, зачетке еколошких и одрживих туристичких кретања, савремени развој екотуризма у свету, као и на подручја и зоне у Србији којима би развој овог типа туризма значао у погледу одрживог развоја.

Кључне речи: екотуризам, одрживи развој, заштита животне средине, национални паркови, Србија

Увод

Савремени свет суочава се са све већим проблемом у историји човечанства – деградацијом животне средине. Овај поступак доводи до бројних негативних последица, чије се решавање константно намеће као примарно. Упркос великом броју активности којима се покушава спречавање деградације као и поправљање стања природне средине у већ деградираним подручјима, свет се и даље суочава и бори са овим проблемом.

Одрживи развој подразумева уравнотежен економски, социјални и културни развој без угрожавања животне средине, чиме ће се и будућим генерацијама омогућити да се развијају на истом или вишем нивоу као и садашње генерације. Концепт одрживог развоја стекао је своју афирмацију на Конференцији Уједињених нација о животној средини и развоју у Рио де Жанеиру 1992. године (Јовичић, Д., 2010). Проблематика у вези са животном средином представља један од елемената који чине оквир стратегије одрживог развоја.

Како туризам има великог удела у светској економији, у оквиру одрживог развоја јавља се и појам одрживог туризма који има незнатан утицај на животну средину и културу домицилног становништва, а са друге стране обезбеђује њихову економску стабилност и утиче на заштиту туристичких ресурса. У оквиру одрживог туризма развијено је више типова од којих су најразвијенији екотуризам, рурални туризам, културни туризам, авантуристички туризам и слични облици.

Методологија рада

Све актуелнији садржаји везани за екотуризам, сврставају га у водеће облике туристичких кретања у свету. Сложеност тематике истраживања захтевала је мултидисциплинарни методолошки приступ и коришћење општих (анализа, синтеза) и посебних метода истраживања. Посебан значај имају географско-еколошки и метод непосредног посматрања простора и компоненти чиме су створени услови за систематизацију и генерализацију садржаја везаних за екотуризам. С обзиром на циљ рада, да се уз сагледавање развоја екотуризма и истраживања која су спроводили

различити аутори укаже на разлоге неопходности развоја екотуризма и његове доминантности у овој привредној грани, пошло се од следећих хипотеза:

- Екотуризам је један од водећих облика туризма данашњице.
- Екотуризам је један од начина смањења деградације животне средине.
- Екотуризам може бити део успешног регионалног развоја одређене територије.

Применом методе компаративне анализе упоредиће се степен развоја екотуризма у Србији и суседној Хрватској. Циљ је да се кроз одређене примере сагледају могућности развоја екотуризма и представе потенцијалне дестинације у Србији. Дестинације су издвојене на основу значајних природних и антропогених потенцијала недовољно презентованих и валоризованих за потребе екотуризма.

У раду су примењене SWOT и PESTEL методе на примеру Србије како би се прецизније увиделе реалне шансе развоја екотуризма у нашој земљи.

Појам и почети развоја екотуризма

Људи су од давнина одлазили ван места сталног пребивалишта из различитих разлога, али многа од тих путовања могу се сматрати почецима туристичких кретања. Заштита природе, као друштвена активност, имала је свој поступни развој од појединачних облика заштите егзотичних и ретких животињских врста и посебно вредних делова природе, претежно конзерваторског карактера, до данашњих комплексних облика заштите природе. У Статуту Међународне уније за заштиту природе, већ од 1956. године заштита природе дефинисана је као заштита живог света, човекове животне средине и извора на којима се темељи људска цивилизација, па се наглашава да је заштита читаве природе – земљишта, вода, вегетације, очуване дивљине и свих предела уопште – од животне важности за економске, здравствене, научне и културне сврхе, а да су природне лепоте један од најзначајнијих извора људске инспирације и нужна основа за потребе рекреације (Јовичић, Д., 2008).

Основа екотуризма, дакле одласци у заштићена подручја ради упознавања њихове природне средине, може се повезати са оснивањем првог националног парка. То је Национални парк „Јелоустон“ основан 1872. године у Америци. Простире се на територији три савезне западноамеричке државе: Вајоминг, Монтана и Ајдахо. Људи су одлазили у овај парк да упознају разноликости природе: контраст између шумовитих и пустињских предела, гејзире, водопаде и друго. За први национални парк у Европи проглашено је подручје острва Ангсо у Шведској 1909. године, а у Србији је то Национални парк „Фрушка гора“ проглашен 1960. године. Са почетком оснивања националних паркова, почиње и буђење свести код људи о очувању таквих предела, али и других незаштићених зона јединствене природе. Тако се временом појављују и други, нижи видови заштите природних простора. У Србији то су: паркови природе, предели изузетних одлика, специјални резервати природе и споменици природе. У данашње време, услед великог пораста популације у градовима и високих степена загађења урбаних средина, све је већа туристичка потражња за очуваним природним целинама ван градова. То је разлог због којег је екотуризам један од водећих облика туризма данашњице, а циљ је да то и остане.

Бројни теоретичари туризма међу којима су Laarman & Durst (1987), Knickel K. (1990), Hawkins D. (1994), Bramwell B. (1994), Clark J.R.A. (1997), Ploeg J.D. (2000), Eagles, P. & McCool, S. (2002), Derek H. & Greg R. (2002), Hall D. (2005), Lane B. (2005) и други, бавили су термилошким питањима и суштинским одредницама појма туризма. Највећи број полемика и научних расправа односио се на дефинисање

самог појма екотуризам. Међународно екотуристичко удружење (TIES – The International Tourism Society) основано је 1990. године, а исте године дало је најопштију дефиницију екотуризма по којој се дефинише као „одговорно путовање у природу којим се чува животна средина и подржава благостање локалног становништва“.⁹

Једну од првих дефиниција екотуризма дао је мексички архитекта Кабалос Ласкурин (Caballos Lascaurin), а она гласи – „Екотуризам је путовање у релативно нетакнуту и незагађену природу са специфичним циљевима као што су учење, уживање и дивљење околини, биљкама и животињама као и некадашњем и постојећем културном наслеђу одређеног подручја“ (Свржњак, К. и др., 2014).

Аутори Laarman & Durst (1987) екотуризам посматрају као „природна туристичка кретања која туриста остварује посетом дестинације комбинујући три основна разлога посете – едукацију, рекреацију и авантуру“. Hawkins (1994) наводи да је примарни фактор који доприноси убрзаном развоју екотуризма интернационализација еколошких проблема, али и жеља великог броја туриста из високоразвијених земаља за оним облицима туризма који се заснивају на природним атракцијама.

Према дефиницији Светске туристичке организације (UNWTO) екотуризам чине „сви облици природног туризма у којима је главна мотивација туриста посматрање и уважавање природе и традиционалних култура које доминирају у природним подручјима“.¹⁰

Екотуризам је туризам у којем је нагласак стављен на боравак туриста у природном и незагађеном окружењу, посебно у подручјима са одређеним видом заштите (национални паркови) (Вуконић, Б. и Чавлек, Н., 2001).

Екотуризам добија на значају током 1970-их година, а током наредне деценије посебно се детаљно говори о одрживом развоју. Након оснивања Међународног туристичког удружења, на Конференцији Уједињених нација у Рио де Жанеиру (1992), Владе 178 земаља потписале су више еколошких иницијатива међу којима и Агенду 21. То је свеобухватни план акција које треба предузети на глобалном, националном и локалном нивоу од стране организација из система Уједињених нација и Влада у свакој области у којој постоји људски утицај на животну средину. Уједињене нације прогласиле су 2002. годину Међународном годином екотуризма, а те године одржан је и Светски екотуристички самит у Квебеку који је окупио око 1.200 учесника из целог света (Hansen, A., 2007).

Екотуризам се често пореди са другим сродним облицима туризма. Такав приступ је оправдан јер се неки од основних принципа екотуризма поклапају са принципима других облика туризма. Међутим, екотуризам има јединствене различитости. Екотуризам је повезан са природом, културом, животом у природи и авантуристичким туризмом и може се описати као подкатегорија рекреативног и културног туризма, као облик туризма који се може практиковати на фармама и у дивљини и који садржи авантуристички боравак у природи (Bjork, P., 2007). Он има широке импликације за међународни туризам и приближавање очуваних природних области туристима. Овај облик туризма има велики утицај на економску активност локалних заједница (Eagles, P. & McCool, S., 2002).

Табела 1.Развој екотуризма (заснован на концепту, а не на технологији) током XX и XXI века

---

⁹www.ecotourism.org

¹⁰www.unwto.org

Основна начела екотуризма према Међународном екотуристичком удружењу јесу¹¹:

- минимизирање негативних утицаја на природу и културу,
- образовање туриста о значају и важности заштите околине,
- наглашавање важности одговорног пословања, које се спроводи у сарадњи са локалним властима и становништвом ради задовољавања локалних потреба и стварања користи од заштите животне средине,
- тежња за максимизирањем економске користи за рецептивна подручја, а нарочито за становништво које живи у природним и заштићеним подручјима и у њиховој околини,
- тежња да развој туризма не прелази друштвене и природне границе прихватљивих промена,
- ослањање на инфраструктуру која је развијена у складу са животном средином, минимизирање употребе фосилних горива, очување локалног биљног и животињског света и уклапање у природно и културно окружење.

Принципи екотуризма подразумевају *минимизирање негативних утицаја*, а то подразумева: одржавање еколошке равнотеже, прихватање туристичког развоја, еколошки транспорт као алтернативу. Такође, важно је *укључити локалне актере* у свим процесима: укључити локалне заједнице и омогућити запослење за локално становништво.

Екотуризам у многоме може се поистоветити са руралним туризмом, па и у принципима. Основни принципи одрживог руралног туризма су еколошки, друштвени, културни и економски. **Еколошки принцип** подразумева поштовање природног диверзитета дестинације уз успостављање еколошке равнотеже у простору. **Друштвени принцип** се заснива на поставки да се кроз развој туризма штити културна разноликост и локална заједница и спречи развој оних видова туризма који нарушавају одрживост. Кроз **културни принцип** се потенцира аутентичност културе и наслеђа дестинације при чему је неопходно избећи униформност која је све чешћа појава у туристичкој понуди. **Економски принцип** се заснива на подстицању могућности запошљавања ради спречавања и ублажавања најчешће изражених неповољних демографских процеса у руралним зонама, на стимулисању традиционалних занимања и промоцији и продаји локалних производа (Гајић, М. и др, 2013).

У екотуризму најважније је, дакле, утицати на добробит локалне заједнице и заштиту природе. То значи да мора постојати економска корист од оваквог вида туристичког кретања у виду запошљавања становништва и других могућности за остваривање прихода. Тај новац треба употребити и за очување и управљање природним и заштићеним зонама. Јако је важно и буђење јавне свести и едукација становништва у погледу важности заштите природних и културних добара.

Важно је нагласити и да је просечни екотуриста независан и образован више од осталих туриста (Honey, M., 2010). То довољно говори зашто заштићени простори успевају да се очувају. Посећују их еколошки освешћени туристи који познају последице деградације животне средине. Екотуристи су особе осетљиве по питању заштите околине, већином високо образоване, а највећу мотивацију за новим путовањима им представља уживање и боравак у природи, као и упознавање нових дестинација и могућност боравка у традиционалном смештају. Екотуриста или одговорни туриста је нови тип путника који жели да доживи нова искуства учествовањем у начину живота места које посећује (Ћурић, К., 2010).

---

¹¹www.ecotourism.org

Туристи се, у оквиру екотуристичких кретања, могу бавити различитим активностима. Осим рекреације у виду пешачења и планинарења, упознају се самостално или од стране водича са природним и антропогеним мотивима подручја, посматрају птице и друге животиње, упознају се са културом и обичајима локалног становништва, конзумирају и купују њихове производе попут хране и пића, сувенира израђених у радњама локалних занатлија, природне козметике направљене у домаћој радиности, осушених биљака од којих се праве чајеви и слично. Такође, они и сами могу, уколико је то дозвољено, сакупљати одређене биљке попут лековитих трава или шумског воћа. Туристи се кроз заштићена подручја могу кретати и превозним средствима, али првенствено оним која имају минималан утицај на животну средину (еклетрични аутомобили, бицикли, чамци, елетробродови и др.) Дакле, екотуризам представља комбинацију рекреације, сазнања и социјализације.

Савремени развој екотуризма

У данашње време, када је питање заштите животне средине једна од кључних тема у целом свету, екотуризам добија на значају више него икад. Све више облика туризма почиње да се идентификује са екотуризмом: сеоски туризам, приморски туризам, планински туризам, бањски туризам, али и неки од новијих облика попут авантуристичког туризма и геотуризма.

У свету и даље су актуелни одласци у националне паркове, а све су веће површине под овим видом заштите. Примера ради, у Великој Британији постоји двадесет националних паркова и екотуризам је водећи облик туризма на острву. Урађен је и такозвани Зелени туристички бизнис план (Green tourism business scheme) иза којег стоје компаније које задовољавају високе стандарде када је реч о заштити природе.¹²

Бразил, као пета земља света по величини, представља значајну екотуристичку дестинацију. Највећи адути Бразила када је реч о развоју екотуризма, свакако су река Амазон са огромним пространством кишних шума. Највећа мочвара на свету – Пантанал, такође, се налази у Бразилу, а дом је великог броја егзотичних врста. Југом и југоистоком ове државе простиру се пампаси, као и велика тропска савана и екорегија Бразила – Серадо (Cerrado). Када је реч о овој јужноамеричкој земљи, свакако треба поменути и водопад Игуасу који се налази на граници између Бразила и Аргентине.

Кенија је једна од економски стабилнијих земаља Африке управо захваљујући туризму. Позната је по својим националним парковима и другим заштићеним природним добрима, због којих је екотуризам водећи облик туристичког кретања у овој земљи. Од посета сафарију, посматрања и пливања са делфинима и корњачама, до откривања јединствених природних предела, Кенија је оправдано једна од водећих екотуристичких дестинација на свету.

Острвску групу Галапагос прославио је Чарлс Дарвин јер је током боравка на овим острвима развио своју теорију еволуције. Заштитни знак Галапагоса јесте циновска корњача, а позната су и по неколико врста игуана и другим егзотичним и ендемитним врстама.

Водеће екотуристичке земље у свету су: Костарика, Аустралија, Еквадор (Галапагос), Кенија, Танзанија и Сједињене Америчке Државе. Неки од туристичких слогана земаља у којима је екотуризам доминантан су:

Белизе: „Најбоље чувана тајна мајке природе.“

Костарика: „Без вештачких састојака.“

¹²www.green-tourism.com

Еквадор: „Живот у својој чистини.“

Гватемала: „Душа планете Земље.“

Индонезија: „Ултимативна различитост.“

Танзанија: „Земља Килиманџара и Занзибара.“ (Honey, M., 2010).

У Црној Гори, клима има снажан утицај на организацију туризма. Уједно је и узрок и последица туристичких кретања и планирања туризма током године (Јоксимовић, М. и др., 2013). Због тога се туризам детаљно планира и на простору националних паркова посебно Биоградске горе и Скадарског језера. Управо Скадарско језеро познато је по могућности посматрања птица (проглашено је за Рамсарско подручје као и ИВА подручје – Important Bird Area). Еколошки видови туризма све су заступљенији у овој земљи.

Компаративна анализа развоја екотуризма у Србији и Хрватској

Република Србија и Република Хрватска две су суседне земље које се у много чему разликују. Управо због тога је направљена компарација између њих у погледу заштите животне средине и организовања екотуризма јер Хрватска може послужити Србији као најближи и најочигледнији пример добро организованог екотуризма.

Основу за развој екотуризма у Србији представља солидан број заштићених природних добара: пет националних паркова, пет Рамсарских подручја, један резерват биосфере, 120 резервата природе, 20 паркова природе, 16 предела изузетних одлика, око 470 споменика природе и бројне заштићене биљне и животињске врсте. Али то је свега 5,86% укупне територије земље, што Србију сврстава у европске земље са малим уделом природног простора под заштитом.¹³ Већина ових области налази се у привлачном антропогеном окружењу, што потврђује чињеницу да Србија може бити значајна екотуристичка дестинација. Међутим, то није довољно. На првом месту, еколошка свест целокупног становништва Србије још увек није на завидном нивоу. Велики број људи није упознат са свим негативним последицама деградације животне средине, па је самим тим још теже едуковати становништво о могућностима квалитетнијег и здравијег живота, као и о економском развоју државе уколико би екотуризам постао водећи тип туризма у Србији. Дакле, главна ограничења развоја екотуризма у Србији су недовољна едукованост становништва, нефункционални законски оквири, недовољан маркетинг, непостојање довољних новчаних средстава за уређење екотуристичких дестинација и прилагођене инфраструктуре у њима.

Република Хрватска, иако мање површине од Србије, има већи проценат заштићених подручја (8,58 % од укупне територије државе). Број туриста који посећује Хрватску далеко је већи од годишњег број туриста у Србији. Главна предност Хрватске свакако је обала Јадранског мора, али због превеликог броја туриста који је доводио до деградације животне средине, ова земља је развој туризма усмерила и ка својим националним парковима у унутрашњости, међу којима је најпосећенији Национални парк „Плитвичка језера“. То је и први национални парк у овој земљи, а од 1979. Године налази се на листи Светске природне баштине. На територији парка за туристе су уређене четири екотуристичке стазе различитих дужина и садржаја (Цветановић, М., 2015).

Последњих година Хрватску посећује све већи број туриста из еколошки добро организованих земаља попут Јапана, Немачке, Аустрије, Шведске и других држава. Ови посетиоци се могу окарактерисати управо као екотуристи, еколошки су освешћени и желе да допринесу заштити природних области ван својих матичних земаља, али и да се упознају са лепотама и реткостима истих. Такође, постоје туристи

¹³www.zzps.rs

који спајају боравак у националним парковима Хрватске са боравком на приморју. Међутим, због одласка у паркове, њихов боравак на мору скраћује се у односу на дужину боравка пре „оживљавања“ појединих националних паркова. Тиме се допринио мањем утицају човека на животну средину приморја.

У Хрватској се јавља тренд где се тежи повезивању екотуризма са другим облицима туризма. Све више се уређују пешачке и бицикличке стазе, културно-историјски споменици, напуштена села и куће обнављају се на традиционалан начин и користе се као куће за одмор, оживљавају се стари занати и обичаји и слично (Свржњак, К. и др., 2014). Један од разлога развоја екотуризма у Републици Хрватској је добро осмишљен маркетинг. То подразумева важност познавања профила екотуриста. Уопштено, Хрватска спада у одговорније земље у Европи када је реч о заштити животне средине јер је на време препознато да то може довести до одрживог развоја. За разлику од ове земље, у Србији током година није вођена одговарајућа еколошка кампања и грађани нису довољно едуковани о важности заштите животне средине па је стање у појединим деловима Србије (посебно централним) алармантно.

Могућности развоја екотуризма у Србији

У Србији развој туризма није на завидном нивоу. Мала улагања у туризам и вишегодишња промоција истих туристичких центара све више прете негативним туристичким ефектима, а многи се већ сад могу видети. Због велике посећености, дошло је до деградације планина попут Копаоника и Златибора, или бања попут Врњачке бање и Сокобање.

Развој екотуризма у Србији још увек је у иницијалној фази. Разлог лежи у недовољној мотивисаности како непосредних носилаца понуде у овом облику промета, тако и посредника (туристичке агенције), првенствено због ниске профитабилности (Миливојевић, Ј. и др., 2006).

Недостатак легислативе у Србији је мањкавост хоризонталног усклађивања закона као и недостатак норми којима се земљиште и његова природна својства чувају и уређују као еколошка целина (Стојков, Б. и Пантић, М., 2007).

Интересантно је да се подручја погодна за развој екотуризма у Србији налазе у најсиромашнијим областима у земљи (попут Власине у југоисточној Србији, економски најслабијем делу земље). Развој екотуризма у тим крајевима знатно би допринео економској стабилности локалних заједница, интензивнијој заштити природних предела, али и уређењу запуштених споменика културе.

Развој екотуризма на подручју Предела изузетних одлика „Власина“ већ годинама уназад се планира, али ниједан пројекат није у потпуности изведен. Недостатак инфраструктуре и супраструктуре и даље представља највећи проблем. Власина са Крајиштем плански је дефинисана као туристичка целина захваљујући својим природним вредностима и капацитетима. Ова регија у целини обухвата Острозуб, Чемерник, Варденик, Дукат, Козјак, клисуру Јерме, Власинско језеро, насеља у окружењу све до манастира Прохор Пчињски и Поганово, као и Звоначку бању. Власина са Крајиштем као регија 1. категорије представља један од шест приоритета за Србију међу туристичким подручјима, поред Дунава, Проклетија, Старе планине, Голије и Горњег Подунавља (Петровић М. и др., 2012).

Само подручје Власинске висоравни одликује велика природна разноликост у којој је најважнији мотив Власинско језеро, друго по величини вештачко језеро у Србији. Власина је заштићена као категорија Предео изузетних одлика. Налази се на листи Рамсарских подручја због чега посматрање птица има битну улогу у развоју екотуризма, а проглашена је и за Емералд подручје (Европска еколошка мрежа за

очување дивље флоре и фауне и њихових природних станишта у оним земљама које нису чланице Европске Уније).

Природна богатства Старе планине могу бити стављена у функцију одрживог туризма, као и културно-историјски споменици: „Конак малог Ристе“ и тврђава „Момчилов град“ у Пироту и манастири Свети Јован Богослов или Погановски манастир и манастир Светог Ђорђа у селу Темска (Самарџић, И., 2014). Стара планина позната је по својим бројним водопадима, али и природним базенима насталим на планинским рекама.

Национални парк „Ђердап“, због својих геоморфолошких, хидролошких, биогеографских специфичности, али и културно-историјских феномена, налази се на Листи потенцијалних подручја Србије која би могла бити номинована за Светску природну баштину. Такође, Парк је кандидован за резерват биосфере (Man and Biosphere-МАВ) и на листи је карпатских подручја (по Оквирној конвенцији о заштити и одрживом развоју Карпата) (Манојловић, И., 2015).

Специјални резерват природе „Делиблатска пешчара“ обухвата подручје највеће континенталне пешчаре у Европи. У туристичкој валоризацији Делиблатске пешчаре високим оцена се вреднују природни туристички ресурси, али свакако су и културна добра значајан сегмент понуде. Пешчара има изузетан значај за Банат будући да се налази између индустријских центара Панчева и Зрењанина, што је чини повољном за одмор у природи (Пантелић, М. и др., 2012).

У Банату су, такође, посебно значајне и Вршачке планине које се налазе у сливовима Караша и Нере. Достижу висину од 671 m на Гудуричком врху који представља видиковац (Станковић, С., 2005). Издижу се изнад града Вршца, а посебно је интересанто пењање стрмим шумским стазама до Вршачке куле на 399 m надморске висине, која је недавно потпуно реконструисана и отворена за туристе.

Специјални резерват природе „Засавица“ на северу Мачве једно је од најатрактивнијих подручја за развој екуризма у Србији. Проглашена је за Рамсарско подручје, што значи да је од посебног значаја за птице мочварице. У јуну 2003. године на бари Засавица отворена је необична дрвена грађевина, туристички видиковац (Грчић, Љ., 2004). У оквиру СРП-а „Засавица“ производи се здрава храна (попут сира од магарећег млека), а у последњих десетак година створиле су се различите могућности за обављање еколошких кретања.

Како наводе аутори Поледица и Станковић (2015), приликом евалуације предела Парка природе Голија, утврђено је да је ово подручје изузетно богато природним ресурсима, а да на истом простору постоји и значајан број културних мотива од којих већи број тренутно није значајно туристички валоризован. То је само један од доказа централизације туризма на Копаонику и Златибору, али будући просторни и мастер планови овог подручја могли би позитивно утицати на развој екотуризма на Голији с обзиром да се ради о једном од најатрактивнијих подручја у Србији.

Специјални резерват природе Горње Подунавље је прво заштићено подручје у Србији које настоји да добије Европску повељу одрживог туризма у заштићеним подручјима. Управљач заштићеног подручја очекује да се статус Повеље искористи као најбољи алат у постизању еколошких, социо-културних и економских циљева ове дестинације. У будућности се очекује да цео простор буде проглашен за UNESCO Прекогранични резерват биосфере Мура-Драва-Дунав. С обзиром да међународни статуси привлаче већи број туриста, за очекивати је да уређивање и организовање дестинације допринесе квалитетнијем коришћењу свих туристичких ресурса (Стојановић, В., 2014).

Планина Рудник према класификацији туристичких простора Србије део је Туристичке регије II степена – Централна зона, туристичка регија С2 националног

ранга са просторима очуване природе и значајним културно-историјским наслеђем (заједно са Таковом, Савинцом, Горњом Црнућом, манастирима Враћевшница и Вујан). То потврђује да ова планина са највишим врхом Шумадије (Цвијићев врх, 1.132 m) има велике потенцијалне за развој екотуризма, како природне, тако и антропогене, али недовољно изграђену туристичку инфраструктуру (Цветановић, М., 2015).

На простору Јадра налазе се планине Цер и Гучево, Бања Ковиљача и Бања Бадања, културна и историјска места Тршић, Троноша, Текериш и Драгинац. Самим тим, стварају се бројне могућности за интензивнији развој и унапређење туризма и пратећих делатности. Постојећи потенцијали сконцентрисани су на малом простору и пружају могућности за развој екотуризма. Туризам је перспективна привредна грана Јадра. На овом простору одређене су четири туристичке зоне у којима су изражени како природни тако и антропогени мотиви због чега представљају идеалан простор за екотуристичка кретања. Прва зона обухвата Бању Ковиљачу, Лозницу и Тршић са манастиром Троношом. Друга зона обухвата северне делове Јадра – планину Цер, њен најшумовитији огранак Видојевицу и манастир Чокешину. Трећа зона обухвата Текериш и Бању Бадању, а четврта реку Дрину, која се може издвојити и као посебна и као комплементрана туристичка зона (Гајић, М. и др., 2012).

SWOT и PESTEL анализа

На примеру Србије кроз Swot методе анализирања може се видети да Србија своје потенцијале не користи довољно, као и да надлежни органи не посвећују довољно пажње развоју туризма у одређеним подручјима и да се држе ограничених законских оквира без иницирања за промену истих.¹⁴

Табела 2. SWOT анализа

PESTEL анализом дубље се улази у проблематику развоја екотуризма и туризма уопште у нашој земљи. Посебно су непогодни економски фактори, као и фактори заштите животне средине.¹⁵

Табела 3. PESTEL анализа

Закључак

Основе екотуризма леже на упознавању природних предела и биогеографских и културних мотива на њима. Приходима од туристичких кретања обезбеђује се заштита поменутих подручја и зона, док је економски ефекат посебно за локално становништво позитиван. Ово је уједно теза коју треба заговарати и форсирати уколико се планира развој одрживог туризма у областима јединствене природне средине. На основу бројних истраживања екотуризма у различитим областима света, утврђено да је овакав облик туристичког кретања најразвијенији на територији Средње и Латинске Америке, Аустралије и Африке. Један од разлога је и тај што у

¹⁴SWOT анализа је метода стратегијског менаџмента којом се на одређеном примеру приказују: снаге (strengths), слабости (weaknesses), шансе (opportunities) и претње (threats) за развој.

¹⁵PESTEL анализа представља темељ стратешког планирања, па у случају конкретне туристичке дестинације треба сагледати погодности и непогодности политичких, економских, социолошких и техничко-технолошких фактора, затим заштите животне средине (екосистема) и правних аспеката (легислативе).

Европи постоје строжија правила кретања кроз заштићена подручја, па тако постоји амерички и европски тип националних паркова. Такође, физичко-географске различитости један су од главних разлога развијенијих екотуристичких кретања на поменути континентима. Иако је већ дуго развијен, чини се да екотуризам није био никад актуелнији него у овом тренутку. Велики број научних скупова широм света одржава се како би се полемисало о значају овог вида кретања, па се може закључити да је екотуризам најзначајнији туристички облик у оквиру одрживог развоја. Хипотезе изнете на почетку рада, након изнетих података и чињеница, могу се потврдити као тачне. На примерима различитих земаља, запажа се да екотуризам јесте један од најисплативијих и водећих облика туризма. Његова даља афирмација допринеће смањивању последица изазваним деловањем негативних појава и процеса и заштити екосистема. Екотуризам је потребно планирати, унапређивати, иновирати и развијати свуда где постоје могућности, посебно у неразвијеним деловима света. Због квалитетнијег начина живота будућих генерација, питањима везаним за дугорочни развој екотуризма треба посветити посебну пажњу.

Литературу видети на страни 47.